

Mr. sc. Matko Pajčić, asistent
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu
Lucija Sokanović, asistentica
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

ANABOLIČKI STEROIDI KAO PREDMET KAZNENOPRAVNE REGULACIJE

UDK: 343 : 796. 011. 5

Primljeno: 12. 03. 2010.

Izvorni znanstveni rad

Autori u radu razmatraju problematiku zlouporabe anaboličkih steroida s kaznenopravnog stajališta. Riječ je o pripravcima koji se koriste u sportu, kao oblik dopinga, ali sve više i izvan sporta, u cilju postizanja atraktivnijeg izgleda. U radu se najprije određuje pojam anaboličkih steroida te njihov učinak na tijelo korisnika. Potom se iznose procjene o učestalosti njihovog korištenja (kako u sportu kao oblik dopinga, tako i izvan njega) te uobičajeni načini njihovog pribavljanja u cilju određivanja kruga mogućih osoba koje mogu sudjelovati u postupku proizvodnje, prodaje ili drugih oblika pribavljanja steroida, te čiju je moguću kaznenu odgovornost stoga potrebno razmotriti. Slijedi kratak poredbenopravni pregled u kojem je iznesen prikaz kaznenopravnih odredbi u vezi s anaboličkim steroidima u Sjedinjenim Američkim Državama te Engleskoj. Središnji dio rada čini prikaz hrvatskog prava de lege lata, tj. razmatranje mogućnosti primjene određenih inkriminacija iz Kaznenog zakona na navedena ponašanja te upućivanje određenih prijedloga de lege ferenda.

Ključne riječi: *anabolički steroidi, kazneno pravo, kaznenopravna odgovornost, sport, doping*

1. UVOD

Korištenje različitih sredstava za povećanje tjelesnih postignuća, kako u profesionalnom sportu, tako i izvan njega, posljednja dva desetljeća je u velikom porastu. Među takvim supstancama najrašireniji su svakako anabolički steroidi. Različite supstance koje se ubrajaju u steroide koriste kako profesionalni sportaši kao doping u svrhu postizanja što boljih rezultata na sportskim natjecanjima, tako i sportaši rekreativci i brojni drugi koji korištenjem ovih sredstava žele postići napredak u svojim tjelesnim mogućnostima, odnosno postizanje određenih promjena u svom izgledu, prvenstveno povećanja mišićne mase. Budući da je riječ o tvarima čije uzimanje štetno djeluje na zdravlje korisnika, pravni poredak sadrži određene norme kojima se to nastoji spriječiti. Jedan od mogućih načina borbe protiv takvog ugrožavanja zdravlja jest i putem pravnih normi kaznenog i prekršajnog prava. Pritom je nužno razlikovati uporabu anaboličkih steroida u sportu, kao oblik dopinga, od korištenja tih sredstava izvan sporta, prvenstveno u svrhu poboljšanja izgleda i povećanja tjelesne snage. Pitanje kaznenopravne

i prekršajne odgovornosti za korištenje dopinga u sportu je bilo predmetom znanstvene obrade u nizu monografija i članaka u poredbenom, ali i u našem pravu. Predmet proučavanja u ovom radu je samo korištenje anaboličkih steroida, kao jednog od prvih, a vjerojatno još uvijek i najraširenijih sredstava koje se koriste kao doping u sportu. No, tema ovog rada jest istovremeno i šira od korištenja anaboličkih steroida kao doping sredstava u profesionalnom sportu; predmet razmatranja jest prvenstveno korištenje navedenih sredstava izvan profesionalnog sporta, od strane sportaša amatera, rekreativaca te drugih osoba koje žele na ovaj način utjecati na svoje tijelo te izmijeniti njegove mogućnosti i izgled, bez namjere sudjelovanja na sportskim natjecanjima. Pored razmatranja moguće kaznenopravne i prekršajne odgovornosti korisnika anaboličkih steroida, obuhvaćena je i moguća kažnjivost ostalih osoba koje mogu sudjelovati u postupku pribavljanja ili prodaje navedenih sredstava.

U radu se najprije određuje pojam anaboličkih steroida te njihov učinak na tijelo korisnika. Potom se iznose procjene o učestalosti njihovog korištenja (kako u sportu kao oblik dopinga, tako i izvan njega) te uobičajeni načini njihovog pribavljanja u cilju određivanja kruga mogućih osoba koje mogu sudjelovati u postupku proizvodnje, prodaje ili drugih oblika pribavljanja steroida, te čiju je moguću kaznenu odgovornost stoga potrebno razmotriti.

Slijedikratak poredbenopravni pregled u kojem je iznesen prikaz kaznenopravnih odredbi u vezi s anaboličkim steroidima u Sjedinjenim Američkim Državama te Engleskoj, državama koje su među prvima uočile nadolazeću opasnost od korištenja ovih supstanci te odlučile takva ponašanja inkriminirati. Središnji dio rada čini prikaz hrvatskog prava *de lege lata*, tj. razmatranje mogućnosti primjene određenih inkriminacija iz Kaznenog zakona na navedena ponašanja te upućivanje određenih prijedloga *de lege ferenda*.

2. O ANABOLIČKIM STEROIDIMA I NJIHOVOM UČINKU NA TIJELO

Postoje dvije osnovne vrste steroida: anabolički steroidi i kortikosteroidi. Kortikosteroidi se koriste u terapijske svrhe kod većeg broja bolesnih stanja, uključujući artritis i upale nastale kao posljedica ozljeda. Za razliku od anaboličkih steroida, oni se ne koriste u svrhu postizanja povećanog razvoja mišića. Anabolički steroidi su umjetno proizvedene supstance koji imaju djelovanje kao muški spolni hormon testosteron. Testosteron je glavni predstavnik hormona s androgenim djelovanjem, tj. utječe na razvoj muških spolnih i tjelesnih karakteristika.¹ Pored androgenog, testosteron ima i anabolički učinak, što znači da potiče izgradnju tkiva, osobito mišića. Anabolički steroidi su nastali kao rezultat nastojanja da se

¹ I muškarci i žene imaju prirodno u svom tijelu ovaj hormon koji se sintetizira uglavnom u intersticijskim stanicama testisa, a u malim količinama i u ovarijima i kori nadbubrežne žlijezde. Naravno, muškarci imaju u svom tijelu testosteron u znatno većim količinama nego žene.

razdvoji androgeni od anaboličnog učinka testosterona, te da se stvori tvar koja će imati samo anabolički učinak.²

I anabolički steroidi se koriste u medicini u svrhu liječenja određenih bolesti.³ No, osobe koje anaboličke steroide uzimaju u nemedicinske svrhe, tj. s ciljem pojačane izgradnje mišićne mase i povećanja snage, pored toga što koriste te tvari u situaciji kad to nije medicinski indicirano, često uzimaju i količine koje su mnogo više (čak i 10 do 20 puta) od količina koje se koriste u legitimne, medicinski opravdane svrhe.⁴ Često se uzima kombinacija raznih steroida, u dozama znatno većim od 100 miligrama dnevno, tjednima i mjesecima bez prestanka.⁵

Navedeno medicinski nepotrebno i prekomjerno uzimanje testosterona dovodi u organizmu do stvaranja takvog nivoa testosterona koji daleko prelazi normalne vrijednosti tog hormona u zdravog, odraslog muškarca. To može dovesti do cijelog niza vrlo ozbiljnih nuspojava i prouzročiti narušenje zdravlja. Jedna od najozbiljnijih posljedica svakako je oštećenje jetre, do kojeg može doći uzimanjem steroida oralnim putem, koji se u tom slučaju dolaze i u jetru.⁶ Druga ozbiljna narušenja zdravlja do kojih može dovesti korištenje steroida jesu mogući srčani udari do kojih može doći uslijed povećanog nakupljanja kolesterola, spolne promjene.⁷

Spolne promjene te oštećenja spolnih funkcija, koje su posljedica androgenih svojstava steroida, su često iznenadne. Muškarci mogu dobiti neka ženska obilježja kao što su povišenje glasa i rast grudi, te mogu pretrpjeti smanjenje

² *Thurston, Jim*, Chemical Warfare: Battling Steroids in Athletics, *Marquette Sports Law Journal*, vol. 1. (1990.), str. 99.

³ Anabolički steroidi se rabe za smanjenje svrbeža pri kroničnoj opstrukciji žučnih putova, te u terapiji nekih aplastičnih anemija. U liječenju stanja malaksalosti i slabosti te termalnih stanja bolesti mogu poboljšati apetit i opće stanje organizma. Primjenjuju se u nekim slučajevima metastaskih tumora dojke ovisnih o hormonima. Moguće su nuspojave, posebno kolestatska žutica. *Ibid.* Često se koriste i u svrhu poticanja sinteze proteina, što uključuje zamjenu za prirodni testosteron kod pacijenata čiji organizam zbog bolesti sam ne proizvodi dovoljne količine. Steroidi primjenu nalaze i kod liječenja pothranjenosti te određenih oblika anemije, kod tretmana raka grudi te poboljšanja općeg stanja pacijenta prije kirurške operacije. *Burge, John*, Legalize and Regulate: A Prescription for Reforming Anabolic Steroid Legislation, *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Journal*, vol. 15., (1994.), str. 36. *Burge* navodi i da je svjetska zdravstvena organizacija utvrdila i učinkovitost testosterona kao oblika kontracepcije.

⁴ Ciljevi osobe koje uzimaju anaboličke steroide žele postići su višestruki. Sportaši imaju tri glavna cilja. Prvo, postići povećanje mišićne mase i snage što proizlazi i iz mogućnosti da se intenzivnije trenira nego što bi to bilo moguće bez steroida. Pritom steroidi pojačavaju sintezu proteina u mišićima te okreću katabolički efekt koji je inače normalna posljedica stresa, a naporni terminzi i natjecanja svakako to jesu. Drugo, osobe koje uzimaju anaboličke steroide osjećaju stanje znatnog povećanja energije te osjećaju manji umor i iscrpljenost nakon napornih treninga. Treći učinak steroida poželjan u nekim sportovima jest povećanje agresivnosti. *Thurston, J.*, op. cit. (bilj. 2.), str. 98.

⁵ Navedeni postupak se u žargonu naziva "punjenje" (*stacking*). *Miller, Roger*, Athletes and Steroids: Playing a Deadly Game, *FDA Consumer*, studeni 1987. str. 17., 21. Cit prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 37.

⁶ *Wright, James E.; Cowart, Virginia S.*, Anabolic Steroids: Altered States (1990). str. 59. Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 37.

⁷ *Ibid.* str. 62. Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 37.

testisa, odnosno gubitak njihove funkcije. Žene pak mogu poprimiti neka muška obilježja kao što su dubok glas, smanjenje tkiva u grudima te rast brade.⁸

Naročito velika opasnost prijeti adolescentima u slučaju uzimanja anaboličkih steroida, budući da tada može doći do smanjenja, pa čak i prestanka rasta.⁹

Pored navedenih fizičkih posljedica, uzimanje anaboličkih steroida, osobito ako je riječ o velikim dozama te ako uzimanje traje dulje vrijeme, može dovesti do određenih psihičkih posljedica ili poremećaja. Opsežna studija o psihičkim učincima uporabe steroida pokazala je da 12.2 % osoba koje koriste steroide može pokazivati psihotične simptome, a 25 % može pokazivati manične simptome kao što su nepromišljena neustrašivost i osjećaj nepobjedivosti.¹⁰ Najčešća psihička promjena, koja ponekad prelazi u poremećaj, jest veliki porast agresivnosti.¹¹

Posljedice uzimanja steroida su zbog utjecaja na prirodnu ravnotežu hormona u tijelu trajne i ne prestaju prestankom uzimanja steroida.¹²

3. RAŠIRENOST UPORABE ANABOLIČKIH STEROIDA TE UOBIČAJENI NAČINI NJIHOVOG PRIBAVLJANJA

3.1. Raširenost i učestalost uporabe anaboličkih steroida

Iako korištenje različitih sredstava za povećanje tjelesne snage i sposobnosti u sportske i druge svrhe seže daleko u povijest, korištenje anaboličkih steroida je pojava novijeg datuma; započelo je u drugoj polovici 20. stoljeća.¹³ Procjenjuje

⁸ Ibid. str. 66.-67. Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 37. Popis negativnih učinaka korištenja anaboličkih steroida ovime nije dovršen. Uporaba ovih sredstava povećava opasnost i do mišićnih ozljeda, odnosno prvenstveno zglobova i tetiva. Predstavlja veliku opasnost po prostatu, posebice kod muškaraca starijih od 30 godina. Ukoliko se steroidi uzimaju tijekom trudnoće mogu dovesti do pobačaja ili oštećenja ploda.

⁹ Ibid. str. 67. Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 37. Usp. i *Thurston, J.*, str. 106.

¹⁰ *Pope, Harrison G.; Katz, David L.*, Affective and Psychotic Symptoms Associated With Anabolic Steroid Use, *American Journal of Psychiatry* (1988), str. 487. Cit. prema: *Burge*, str. 37.

¹¹ Tzv. "roid rage". *Reddig, Norma M.*, Anabolic Steroids-Price of Pumping Up!, *The Wayne Law Review*, Vol. 37., (1990.-1991.), str. 1650.-1651. Usp. *Thurston, J.*, op. cit. (bilj. 2.), str. 106.

¹² Opisani su slučajevi nagle smrti u atletski razvijenih mladih ljudi u kojih je postojala ozbiljna sumnja da je tome pridonijela uporaba anaboličkih steroida.

¹³ Korištenje raznih sredstava za povećanje tjelesnih sposobnosti datira vjerojatno daleko u povijest, a prvi navodi o tome datiraju još iz antičke Grčke, upozorava *Tepšić*. Tako je pokušaj da se poveća razina testosterona u tijelu zabilježen već 776. g. pr. Krista, kada su olimpijski natjecatelji jeli životinjske testise kao primarni izvor egzogenog testosterona. Do kraja 19. stoljeća cijeli niz sredstava sa svrhom poboljšanja sportskih rezultata već je bio u uporabi. No prava era dopinga počela je s predstavljanjem testosterona u obliku injekcija 1935. g. Razvijen od nacističkih znanstvenika, testosteron je vrlo brzo našao svoju primjenu u pripremi njemačkih sportaša za Olimpijske igre 1936. g. u Berlinu. (No olimpijski pobjednici koristili su oralni oblik testosterona mnogo ranije. Paavo Nurmi već je 20-tih godina 20. st. koristio takva preparat pod nazivom Rejuvin). *Tepšić* dalje navodi da su nakon Drugog svjetskog rata, prvo Sovjetski Savez, a potom i SAD, koristeći između ostalog i znanja zarobljenih njemačkih znanstvenika, imali

se da je korištenje ovih tvari od strane sportaša, kao oblik dopinga u sportu, postalo jako prošireno osamdesetih godina 20. stoljeća. Usporedo s tim, ili s tek blagim zakašnjenjem, anabolički steroidi su se počeli sve više koristiti i izvan kruga profesionalnih sportaša, uglavnom od strane mlađih muškaraca koji nastoje dobiti mišićnu masu (i povećati tjelesnu snagu), što je djelomično estetski motiv uporabe ovih tvari.

Danas se anabolički steroidi koriste u raznim sportovima, prije svega bodybuildingu, atletici, dizanju utega, plivanju, skijanju, biciklizmu, ali i brojnim drugim sportovima. U SAD-u su zabilježene zlouporabe u brojnim profesionalnim sportovima; košarci, bejzbolu, američkom nogometu, profesionalnom hrvanju i dr.¹⁴

mogućnost koristiti testosteron u obliku injekcija. Pretpostavlja se da je već na Olimpijskim igrama u Helsinkiju započelo masovno korištenje tih sredstava. No, sportaši koji su koristili testosteron na navedeni način, ubrzo su otkrili i njegova ograničenja i manjkavosti. Naime, testosteron posjeduje otprilike isti stupanj anaboličkih i androgenih djelovanja. To znači ukoliko želimo povećati količinu anaboličkih učinaka, moramo trpjeti i snažnije androgene nuspojave. To je donekle bilo neprihvatljivo, osobito kod žena koje su bile izložene neugodnim simptomima virilizacije. Trebalo je pod hitno pronaći nešto što će sportska dostignuća podići na novu razinu. *Tepšić* dalje navodi da je to učinio John Ziegler, koji je tada bio liječnik američke reprezentacije u dizanju utega. Da bi postigao opisani cilj, 1955. godine Ziegler je angažirao skupinu stručnjaka čiji je rad rezultirao kreiranjem nove modificirane sintetičke molekule slične testosteronu. Taj novi pripravak pokazivao je još jači anabolički učinak u tijelu od običnog testosterona i zapravo je bio prvi anabolički steroid koji je stvorio čovjek. Kemijsko ime mu je bilo methandrostenolon, a na tržište je bio izbačen pod nazivom Dianabol. Pod tim nazivom je i danas poznat u SAD-u, dok je kod nas poznat pod kolokvijalnim nazivom „metan“. Ovaj preparat je ubrzavao procese sinteze proteina i na taj način pomagao je mišićima da se brzo oporavljaju od stresa izazvanog jakim treninzima. Kod sprintera i drugih natjecatelja u sportovima eksplozivnosti i snage, Dianabol je pobuđivao motorne neurone mišića, što je rezultiralo mnogo jačim mišićnim kontrakcijama. Navedeni prikaz povijesti korištenja anaboličkih steroida u sportu je preuzet iz: *Tepšić, Goran., Francis, Charlie*, Doručak šampiona, tajne sportske farmakologije, Lexia, Zagreb 2002., str. 3.- 5. Slične navode u ulozi dr. Zieglera u nastanku anaboličkih steroida donosi i *Thurston* koji prenosi i navodnu kasniju Zeiglerovu izjavu da bi volio da to nije napravio; odnosno da u to vrijeme nije bio svjestan opsesivnosti karaktera mnogih sportaša, osobito dizača utega, koji su potpuno zanemarili preporučene, pa čak i krajnje dozvoljene doze uzimanja steroida koje im je odredio. *Thurston, Jim*, op. cit. (bilj. 2), str. 98.

¹⁴ Četiri glavna i najpopularnija profesionalna sporta (i lige) u SAD-u su baseball (Major League Baseball, MLB), košarka (National Basketball Association, NBA), američki nogomet (National Football League, NFL) i hokej (National Hockey League, NHL). Tadašnji predsjednik SAD-a, George W. Bush je u svom obraćanju 20. siječnja 2004. naveo: “Djeca moraju imati dobre uzore kako bi mogla donijeti ispravne odluke. Sport ima tako važnu ulogu u našem društvu, ali na žalost, neki u profesionalnim sportovima ne pružaju neki primjer. Uporaba supstanci za povećanje sposobnosti kao što su steroidi u bejzbolu, nogometu i drugim sportovima je opasna i šalje pogrešnu poruku - da postoje prečice do uspjeha i da je izvedba važnija od karaktera. Stoga večeras pozivam vlasnike klubova, predstavnike saveza, trenere i igrače da preuzmu vodstvo, da pošalju pravi signal, budu odlučni i riješe se steroida odmah”. Te riječi su bile, između ostalog i reakcija na veliki skandal koji se dogodio u američkoj profesionalnoj baseball ligi (Major League Baseball) kad je testiranjem ustanovljeno da više od 70 igrača, među kojima su bile i neke od najvećih zvijezda tog natjecanja, uzima anaboličke steroide. *Osei, David K.*, Doping, Juicing and Executive Bypass Oversight: A Case Study of Major League Baseball's Steroid Scandal, *Virginia Sports and Entertainment Law Journal*, vol. 4:1, (2004.), str. 155.-156. *Osei* pojašnjava kako veliki dio subjekata i nadležnih tijela koji bi trebali raditi na suzbijanju uporabe anaboličkih steroida i drugih doping sredstava u velikim i popularnim profesionalnim sportskim ligama (četiri najveće to ne čini, budući da im to nije u interesu. Tako tvrdi da sindikat igrača ima kao jedini cilj održavanje testiranja na steroide na postojećoj, nedovoljnoj razini, što je uostalom i predsjednik sindikata profesionalnih igrača baseballa i izjavio. Pojašnjava da to ne čudi, budući da postoji čitav niz razloga za to. Svi razlozi se mogu svesti na očuvanje ili povećanje postojećeg nivoa zarada. Isto vrijedi i za vlasnike klubova i samu MLB. Smatra i da veliki dio navijača podržava postojeće stanje te naziva njihov stav “namjerno sljepilo”. Zanimljivo je da prenosi i neke stavove prema kojima je motiv predsjednika Busha za takvim obraćanjem javnosti bio skrenuti pozornost nacije sa stvarnih problema, rata i lošeg gospodarstva. *Ibid.* str. 164., 167.-168.

Učinci koje sportaši postižu uzimanjem steroida su povećanje mišićne mase, snage i brzine.

Neki stručnjaci sportske medicine u SAD-u su još 1990. godine procijenili da, ovisno o vrsti sporta, od 5 % do 75 % profesionalnih sportaša i 2% do 20% sveučilišnih sportaša koriste steroide.¹⁵ U sportovima u kojima uspjevaju znatno ovisi o snazi i brzini (npr. američki nogomet i dizanje utega) procijenjena brojka američkih sportaša koji koriste steroide je šokantna: neke studije sugeriraju da oko 96 % profesionalnih igrača američkog nogometa i 80 % do 99 % muških bodybuildera uzimaju steroide.¹⁶ Neki drugi stručnjaci vjeruju da je polovina od 9.000 sportaša koji su se natjecali na Olimpijskim igrama u Seoulu koristila steroide neko vrijeme tijekom treninga.¹⁷ Procjenjuje se da je danas, više od 20. godina nakon toga, ta brojka još i veća.

Neke studije o korištenju anaboličkih steroida izvan profesionalnog sporta, među adolescentima u SAD-u pokazuju da je 2 milijuna već eksperimentiralo sa steroidima.¹⁸ Procjene o korištenju među srednjoškolskom populacijom u SAD-u kreću se od 3 % do 18 %.¹⁹ Dr. Frank Young, bivši predsjednik Komisije za hranu i lijekove SAD-a (FDA) je izjavio: “Osjećajući potrebu da izgledaju dobro – približno 10 % srednjoškolskih učenika uzima anaboličke steroide”.²⁰ Unatoč rasprostranjenima predrasudama kako je korištenje anaboličkih steroida među adolescentima rašireno isključivo među muškarcima, istraživanja provedeno na Pennsylvania State University iz 1998. godine ukazuju na uzimanje anaboličkih steroida od strane oko 175.000 djevojaka uključenih u razne športske aktivnosti diljem SAD-a tijekom srednje škole barem jednom u tom periodu.²¹

¹⁵ Abuse of Steroids in Amateur and Professional Athletics: Hearing Before the Subcomm. On Crime of the House Comm. On the Judiciary, 101st Cong., sess. 92, str. 73. (izjava Roberta E. Larsena, M.D., timski liječnik momčadi američkog nogometa, Sveučilište u Minnesoti). Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 33-34..

¹⁶ *Goldstein, Paul J.* Anabolic Steroids: An Ethnographic Approach, 102, Anabolic Steroid Abuse, str. 74.-75. (National Institute on Drug Abuse Research Monograph Series, 1990.) Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 34.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Abuse of Steroids in Amateur and Professional Athletics: Hearing Before the Subcomm. On Crime of the House Comm. On the Judiciary, 101st Cong., sess. 92, str. 67. (izjava Roberta E. Larsena, M.D., timskog liječnika sveučilišne momčadi američkog nogometa Sveučilišta u Minnesoti). Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 34.

¹⁹ *Ibid.* str. 73. *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 34.

²⁰ *Steve Berkowitz*, High School Students Form Growing Marketplace for Drugs, Washington Post, 15. siječnja 1989. pod D1. Cit. prema:

²¹ *Yesalis, Charles E.; Barsukiewicz, Camille K.; Kopstein, Andrea N.; Bahrke, Michael S.*, Trends in Anabolic-Androgenic Steroid Use Among Adolescents, Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, (1997.); 151(12), str. 1202.-1204. Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 34.

3.2 Načini pribavljanja steroida

U cilju prethodnog određivanja kruga osoba koje mogu biti kazнено odgovorne za svoja činjenja povezana sa steroidima, najprije će u posebnom odjeljku biti izneseni uobičajeni i mogući načini pribavljanja tih sredstava, što će olakšati kasnije razmatranje mogućnosti kaznenopravne odgovornosti tih osoba za pojedina kaznena djela u porebenom i hrvatskom kaznenom zakonodavstvu.

U uvodnim izlaganjima već je navedeno da je korištenje steroida rasprostranjeno kako u krugovima profesionalnih sportaša, tako i od strane rekreativnih sportaša, ali i među muškarcima, revnijim posjetiteljima fitness centara koji žele povećati tjelesnu snagu i mišićnu masu. Gledano u relativnom omjeru, korištenje ovih sredstava je učestalije u krugu profesionalnih sportaša, budući da nisu rijetka mišljenja da postoje neki sportovi gdje velik broj vrhunskih sportaša, ako ne i većina, uzima navedena sredstva. No, gledano u apsolutnom iznosu, mnogo je veći broj osoba koje nisu profesionalni sportaši, a koje uzimaju navedena sredstva. To je i razumljivo, budući da je i ukupni broj tih osoba mnogo veći nego broj profesionalnih sportaša. Uporaba steroida od navedenih osoba je mnogo opasnija nego što je to slučaj kad ih koriste vrhunski profesionalni sportaši, budući da velika većina osoba koja koriste ovakva sredstva nije dostatno informirana o svim mogućim posljedicama zlouporabe tih sredstava.

Osobe zainteresirane za nabavu ovakvih sredstava ista mogu nabaviti na nekoliko načina. Prvi način, koji bi mogli primijeniti oni koji više vode računa o svome zdravlju, bi bio nabavka preko zdravstvenog sustava. Primjerice, preko poznatog liječnika doći do recepta za neke od tih lijekova, nakon čega će iste, uz predočenje tih recepta, nabaviti u ljekarnama koje nabavljaju lijekove iz drugih zemalja²². Dakle, u ovoj varijanti je nužno sudjelovanje liječnika koji, iako za to nema medicinskih indikacija, izdaje recept koji glasi na određeni steroid.

Ako potencijalni korisnik ne može od liječnika nabaviti potreban recept, tada je moguće da neki od njih pribjegavaju samostalnom nabavljanju istih. Prvi korak je kupnja praznih liječničkih recepta, koje nakon toga sami popunjavaju te tako lažno popunjenim receptima kupuju tražene lijekove. Naravno, uspjeh ovakvog načina ovisi o vještini krivotvoritelja recepta, ali i o savjesnosti, odnosno nesavjesnosti ljekarnika.

Međutim, velika većina korisnika steroida ne nabavlja iste na opisani način, preko zdravstvenog sustava, nego preko osoba koje se bave preprodajom ovakvih preparata. U kontakte sa istima dolaze najčešće u fitness centrima gdje vježbaju, ili pak preko poznanika koji isto koriste ovakva sredstva. U zadnje vrijeme je učestali način stupanja u kontakt s preprodavačima jest i putem Interneta.²³ U svakom slučaju, kada se kontakt ostvari, dogovara se vrsta i količina pripravaka koji se žele nabaviti, njihova cijena, kao i mjesto primopredaje, nakon čega se

²² Tepšić, G.; Francis, C., op. cit. (bilj. 13.), str. 185.

²³ Često je riječ o internetskim stranicama i siteovima posvećenim bodybuildingu. *Ibid.*

primopredaje i obavlja. Ponekad se kod dogovaranja ovakvih poslova preko Interneta naručena "roba" šalje poštom na kućnu adresu korisnika.

Kupnja anaboličkih steroida od preprodavača, osobito preko Interneta, je sigurno najopasnija za korisnike. Naime, sve stroži nadzor u pogledu proizvodnje i distribucije ovakvih proizvoda, doveo je do sve težih mogućnosti nabave legalno proizvedenih lijekova ovakve vrste, dok istodobno u cijelom svijetu dolazi do sve veće potražnje za ovakvim vrstama.

Manjak steroida iz legalnih izvora, s jedne strane i sve veća potražnja s druge strane, doveli su do velikog razvijanja crnog tržišta ne samo preprodaje, nego i proizvodnje steroida. U tom poslu, slično kao i kod opojnih droga, mada u znatno manjem obimu, neke organizirane kriminalne skupine ostvaruju veliku zaradu.²⁴ Tako se danas u opticaju na crnom tržištu, nalazi velik broj lažnih i krivotvorenih preparata, u čiji se sadržaj ne može pouzdati. Nekada takve krivotvorine sadržavaju prave steroide, ali u većini slučajeva to su bezvrijedni, čak i po zdravlje opasni lažni proizvodi. Ponekad se takvi preparati čak i proizvode ilegalno u potpuno nehigijenskim uvjetima, što predstavlja ogromnu opasnost te može dovesti ne samo do oštećenja zdravlja, nego i do gubitka života naivnih konzumenata²⁵. Međutim, usprkos tome, procjenjuje se da 95 % osoba koje koriste steroide nabavljaju steroide (i hormone rasta) od raznih preprodavača²⁶.

4. POREDBENI PRIKAZ KAZNENOPRAVNE REGULACIJE U VEZI ANABOLIČKIH STEROIDA

Tijekom protekla dva desetljeća 20. stoljeća počeo je veći broj država kriminalizirati uporabu anaboličkih steroida, tj. predvidjeti njihovo korištenje, posjedovanje ili prodaju kao kazneno djelo ili prekršaj. Kriminalizacija anaboličkih steroida započela je tek onda kada je njihova zlouporaba prešla iz relativno uske

²⁴ Farmaceutske kuće su u SAD-u ovu vrstu lijekova do kraja 80-tih godina uredno proizvodile te su ih prodavale na području SAD-a. Međutim, početkom 90-tih godina, nakon kriminalizacije nemedicinske uporabe steroida, velik broj njih znatno smanjuje proizvodnju ili uopće prestaje proizvoditi ovu vrstu pripravaka. Također ukoliko su nastavile sa proizvodnjom, svoje proizvode plasiraju uglavnom na neka tržišta izvan SAD-a. Nakon toga velika većina legalnih pripravaka ove vrste dolazi iz farmaceutskih tvrki drugih zemalja. Međutim, kako je potražnja uvelike nadmašila ponudu legalno proizvedenih anaboličkih steroida, na crnom tržištu pojavljuju se velik broj tzv. ilegalnih kopija ovih preparata. Naime, neki proizvođači proizvode određene steroide bez plaćanja licence te bez dozvole vlasniku patenta na te preparate. Također je povećan uvoz ovih preparata i iz zemalja bivšeg istočnog bloka. Međutim, najveću opasnost predstavljaju oni proizvodi koji su proizvedeni u ilegalnim laboratorijima, a koji su također dostupni na crnom tržištu. Također se kod ilegalnih preprodavača nerijetko mogu naći i veterinarski preparati (dakle oni namijenjeni životinjama), a koji se također koriste kao nadomjestak za anaboličke steroide. O razmjerima crnog tržišta možda najbolje govori izjava saveznog Ministarstva pravosuđa SAD-a iz 1990. godine da se na ovom tržištu okrene oko 300 milijuna dolara. Danas se pretpostavlja da se na preprodaji ovih pripravaka u SAD-u godišnje zaradi više od 400 milijuna dolara. *Ibid.*

²⁵ Za proizvodnju anaboličkih steroida potrebna je sofisticirana farmaceutska oprema i znanje, tako da one kvalitetne preparate mogu proizvoditi samo legitimne farmaceutske kompanije ili pak dobro opremljeni podzemni laboratoriji kojima upravljaju finansijski snažne i moćne kriminalne organizacije.

²⁶ *Ibid.* str. 185.

strukture profesionalnih sportaša natjecatelja u mnogo širu sferu sportaša amatera i rekreativaca, osobito maloljetnih sportaša, koji već na samim počecima svojih sportskih karijera, odnosno početkom svojih prvih ozbiljnih treninga, bilo sami ili pod kontrolom svojih trenera i ostalih osoba u sportskim klubovima, počinju uzimati anaboličke steroide. U ovom odjeljku se daje prikaz kaznenopravnih odredbi u vezi sa steroidima u Sjedinjenim Američkim Državama te Engleskoj, državama koje su među prvima uočile nadolazeću veliku opasnost od korištenja ovih supstanci te odlučile takva ponašanja inkriminirati.

4.1. Sjedinjene Američke Države

Sredinom 80-tih godina prošlog stoljeća mediji u SAD-u su učestalo počeli izvještavati o povećanju korištenja anaboličkih steroida u sportu, ali i izvan njega, osobito među posjetiteljima fitness centara, što je dovelo do sve češćih prijedloga o potrebi predviđanja kaznenopravne odgovornosti za takva ponašanja. Između 1988. i 1990.g. održane su tematske sjednice i saslušanja u kongresnim odborima s ciljem da se odluči treba li Zakon o kontroliranim supstancama nadopuniti na način da se na listu zabranjenih tvari stave i anabolički steroidi, koji bi na takav način došli u "društvo" s opojnim drogama, primjerice kokainom ili pak heroinom.²⁷ Većina pozvanih stručnjaka, uključujući medicinske stručnjake i predstavnike nekih federalnih agencija²⁸, preporučili su da se na ovakav način ne kriminaliziraju anabolički steroidi.²⁹ Čak se tome protivila i Američka medicinska udruga, ističući da zlouporaba steroida ne dovodi do fizičke ili psihičke ovisnosti, što je jedan od glavnih uvjeta da bi uopće neka tvar došla pod udar Zakona o kontroliranim supstancama.³⁰ Čak je i Savezni ured za borbu protiv droge bio protiv tog prijedloga.³¹ Ipak, kao što to često biva u slučaju sukoba mišljenja politike i struke, ignorirajući ovakva stručna stajališta Kongres je 1990. godine donio Zakon o kontroli anaboličkih steroida i stavio steroide na listu br. 3. Zakona o kontroliranim supstancama.³²

Samo posjedovanje nekog od pripravaka sa liste br. 3. je federalno kazneno djelo (*federal offense*) sa zapriječenom kaznom zatvora u trajanju do godine dana i/ili novčanom kaznom od najmanje 1.000,00 USD.³³ Prodavanje steroida

²⁷ Burge, J., op. cit. (bilj. 3.), str. 42.

²⁸ Primjerice predstavnika Saveznog policijskog ureda za borbu protiv droge (Drug Enforcement Agency, DEA), ili Nacionalnog instituta za suzbijanje zlouporabe droga. *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.* str. 42.-43.

³² "Title 21 of the United States Code", koji regulira hranu i lijekove. Ovaj federalni zakon definira anaboličke steroide kao „bilo koji lijek ili hormon, koji kemijski i farmakološki odgovara testosteronu, različit od estrogena, progestina, kortikosteroida i dehidroepiandrosterona, te nabraja 49 tvari koje podvodi pod taj pojam. Prema tom zakonu steroidi imaju isti pravni položaj kao i amfetamini, opijum i morfij.

³³ Obično posjedovanje od strane osobe koja je već prije osuđivana za neke, točno određene kaznene prijestupe, uključujući prijestupe povezane sa narkoticima mora biti kažnjena kaznom zatvora od najmanje

ili posjedovanje sa namjerom daljnje preprodaje je teško federalno kazneno djelo (*federal felony*) za koje je propisana kazna zatvora do 5 godina (sa još najmanje 2 godine nadzora nakon izdržane kazne) i dodatna mogućnost izricanja novčane kazne od 250.000 USD.³⁴

Jedan od prvih okrivljenika koji je sukladno navedenim odredbama Zakona o kontroli anaboličkih steroida iz 1990. optužen, a potom i osuđen, za neovlašteno davanje anaboličkih steroida “drugim osobama u druge svrhe osim liječenja bolesti prema nalogu liječnika” bio je liječnik, dr. George T. Zahorian III.³⁵ Ovo suđenje je privuklo veliku pažnju medija i javnosti osobito u trenutku kad je bilo otkriveno da je anaboličkim steroidima opskrbljivao i neke superzvijezde hrvackog sporta.³⁶

No, savezna Vlada SAD-a nije jedina poduzela takve zakonodavne korake. Tijekom 1989. g. i 1990. g. velik broj saveznih država u SAD-u je kriminalizirao anaboličke steroide u vlastitom zakonodavstvu. U tom razdoblju (do 1991. g.) oko 22 savezne države u SAD-u su na ovaj način pojačale kontrolu nad uporabom anaboličkih steroida. Općenito govoreći, ovi zakoni propisuju kazne različitih težina ovisno o vrsti anaboličkih steroida. Također se pojedine države razlikuju u pristupu sveobuhvatnom rješavanju ovog problema³⁷.

Navedenom zakonu su upućivane brojne kritike, koje su se odnosile na njegovu navodnu neustavnost, s pravne strane i neprikladnost za postizanje željenog učinka

15 dana do 2 godine i sa minimalnom globom od 2,500,00 \$. Osobe sa dva ili više ovakvih prijestupa suočavaju se sa kaznom zatvora od 3 mjeseca do 3 godine i sa minimalnom globom od 5.000,00 \$, samo za obično posjedovanje. Dakle, primjenjuje se zakonodavna tehnika da se za specijalne recidiviste propisuje stroža sankcija; slično prijašnjem hrvatskom zakonodavstvu kad je bilo moguće strože kažnjavanje recidivista, tj. kažnjavanje iznad posebne najviše mjere za određeno kazneno djelo.

³⁴ Osoba koja je već prije bila kažnjavana za prekršaje povezane sa drogama, može biti kažnjena sa do 10 godina zatvora (sa još najmanje 4 godine dodatnog specijalnog nadzora - with at least four additional years of special parole). Također može biti kažnjena sa globom većom od 250.000,00 \$.

³⁵ “... for any use in humans other than the treatment of a disease or other recognized medical condition.” *Black, Jeffrey A., The Anabolic Steroids Control Act of 1990: A Need for Change, Dickinson Law Review, vol. 97., (1992), str. 131.-152.*

³⁶ Istovremeno, bivša zvijezda profesionalne lige američkog nogometa (NFL) Lyle Alzado je izjavio kako vjeruje da je uzimanje steroida, pored drugih uzroka, doprinijelo njegovom oboljenju od raka. Stoga ne čudi da je pitanje steroida bilo u to vrijeme u središtu pažnje ne samo stručne nego i velikog dijela opće javnosti. *Ibid.*

³⁷ Neke od njih (kao npr. Kalifornija ili Texas) uz samu kriminalizaciju naglasak stavljaju još i na dodatnu edukaciju u svezi opasnosti korištenja anaboličkih steroida. Neke (kao npr. Michigan ili Nebraska) idu još dalje te propisuje pravila kod propisivanja i izadavanja anaboličkih steroida, a sve kako bi se i na takav način spriječilo korištenje ovakvih pripravaka u nemedicinske svrhe. Kao primjer može poslužiti savezna država New York. U toj državi Zakon o javnom zdravlju svrstava anaboličke steroide pod kontrolirane supstance. Posjedovanje i najmanjih količina može biti proganjeno kao počinjenje «A» kategorije kaznenih djela (*misdemeanor criminal offense*) po Kaznenom zakonu, što je kažnjivo do jedne godine zatvora. Prodaja predstavlja teže kazneno djelo (klasa “D”). Kazna je ovisna o količini tvari za preprodaju. Pod prodajom se shvaća jednostavno davanje ovih pripravaka ili pak čin nuđenja ili pristajanja na prodaju. Za prodaju se počinitelja može kazniti sa do 7 godina zatvora. Nije neobično da i osobe koje se po prvi put uopće kažnjavaju, budu kažnjene kaznom zatvora (nakon čega su pod nadzorom od strane lokalne probacijske službe i do 5 godina, nakon čega su cijeli život stigmatizirane kao osobe osuđene zbog preprodaje droge. *Ibid.*

suzbijanja uporabe steroida.³⁸ Nakon nekoliko godina primjene zakona nisu bila rijetka ni mišljenja da je provedba tog zakona još i pogoršala prijašnju situaciju.³⁹

Zakon iz 1990. godine je nadopunjen 2004. godine Zakonom o kontroli anaboličkih steroida koji je još stroži od prijašnjeg⁴⁰. Ovaj zakon proširuje spisak zabranjenih sredstava, te sada na spisak zabranjenih pripravaka uključuje sve prohormonalne i prosteroidne pripravke.⁴¹ Ovaj je zakon donesen u cilju zatvaranja zakonske praznine uočene u zakonu iz 1990. godine, koja je omogućila mnogim sportašima i bodybilerima da se koriste hormonalnim pripravcima u nemedicinske svrhe.

4.2. Engleska

Pravni položaj anaboličkih steroida je u engleskom pravu uređen u klasi C, odjeljak 4ii Zakona o zlouporabi lijekova.⁴² Posjedovanje steroida za osobnu uporabu pa čak i njihov uvoz za osobnu uporabu nisu kazneno djelo ako je riječ o medicinskim proizvodima, tj. Ako nije riječ o krivotvorenim proizvodima. U Engleskoj se anabolički steroidi mogu legalno pribaviti samo kupnjom u ljekarnama, temeljem recepta izdanog od strane liječnika, sukladno Zakonu o lijekovima.⁴³

Njihova prodaja, međutim, predstavlja kazneno djelo za koje su predviđene kazne koje se odnose na droge u spomenutoj klasi C sukladno Zakonu o zlouporabi lijekova. Naime, prema tom zakonu, droge su podijeljene u skupine ovisno o stupnju njihove opasnosti, te je sukladno tome i kaznenopravno uređenje statusa

³⁸ *Black* detaljno obrazlaže svoj stav o neustavnosti tog zakona. Jedna od glavnih stvari na koje upozorava jesu manjkavosti zakonskog normiranja odgovornosti liječnika za propisivanje steroida te ističe da se takvim, preširokim određivanjem zabrane propisivanja, zadire u pravila struke te onemogućuje propisivanje čak i u nekim situacijama kad bi to bilo doista potrebno, gledajući s medicinskog stajališta. *Ibid.* str. 137.152.

³⁹ *Burge* smatra da je takav pristup zakonodavca problemu zlouporabe steroida pogoršao situaciju. Tvrdi da su takvi napori vlasti 1) smanjili opskrbu proizvodima sačinjenim u skladu s regulacijom FDA; 2) otvorili prostor za stvaranje crnog tržišta nereguliranih, uvezenih i tajno proizvedenih steroida i 3) smanjili vjerojatnost da će prosječni korisnik steroida potražiti medicinski nadzor. Upozorava da sportaši i sve veći broj maloljetnika nesportaša sami injekcijama unose velike količine steroida, bez ikakvog nadzora. Stoga predlaže drukčiji pristup tom problemu. Upozorava da korištenje steroida ne može biti izjednačeno s uporabom narkotika kao što su heroin i kokain. Ističe da se olako podcjenjuje veliki društveni pritisak koji rezultira uporabom steroida, te da prijetnja kaznenopravnim sankcijama nije jača od tog društvenog pritiska i da samo fundamentalne društvene promjene mogu smanjiti potražnju za steroidima. Budući da je potreba i potražnja za steroidima tako snažna, *Burge* predlaže radikalnu mjeru, legalizaciju i pravno uređenje uporabe steroida kako bi se umanjio loš učinak na zdravlje osoba koje ih uzimaju. Zalaže se za program u kojem će korisnici steroida iste moći nabaviti od licenciranih liječnika temeljem recepta, i u kojem se od liječnika koji su izdali takav recept traži da vrše medicinski nadzor uzimanja steroida i da redovito informiraju korisnike o rizicima po njihovo zdravlje i općenito tjelesnim i psihičkim učincima uzimanja steroida. *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 35.

⁴⁰ Anabolic Steroids Control Act of 2004. od 22. studenog 2004.

⁴¹ Ovdje npr. spadaju estrogeni i kortikosteroidi.

⁴² Misuse of Drugs Act iz 1971. godine.

⁴³ Medicines Act iz 1968. godine

pojedinih vrsta droga različito. Zapriječena kazna za prodaju droga iz klase C jest novčana kazna ili kazna zatvora do 14 godina⁴⁴.

Posjedovanje, dakle nije kažnjivo sve dok se ti steroidi koriste za osobnu uporabu, ukoliko nisu krivotvoreni, odnosno nisu proizvedeni od strane za to ovlaštenog proizvođača (farmaceutске tvrtke). Policija može izvršiti uhićenje zbog posjedovanja steroida samo ukoliko mogu dokazati da su ti steroidi krivotvoreni ili da su pribavljeni, a da nisu propisani od liječnika. Zakon ne specificira kolika je to točna količina predviđenu za osobnu uporabu⁴⁵.

Prema podacima Ministarstva pravosuđa 2006. godine u Engleskoj i Walesu je zbog posjedovanja i uporabe anaboličkih steroida 15 osoba izrečeno formalno upozorenje, 12 ih je proglašeno krivima, a u 2007. godini 24 osoba izrečena je opomena, a 14 ih je proglašeno krivim⁴⁶.

5. KAZNENOPRAVNA ODGOVORNOST I ANABOLIČKI STEROIDI U HRVATSKOM PRAVU

Pored korisnika anaboličkih steroida, i druge osobe koje proizvode, prodaju ili na drugi način sudjeluju u postupku njihovog pribavljanja bi mogle biti kazneno odgovorne za određena kaznena djela iz Kaznenog zakona. Radi lakše preglednosti, razmatranja o mogućoj odgovornosti svih navedenih osoba za pojedina kaznena djela bit će navedena prema pojedinim kaznenim djelima, a potom će biti razmotrena primjena nekih općih instituta kaznenog prava u pogledu utvrđivanja kaznenopravne odgovornosti vezane uz anaboličke steroide.

⁴⁴ <http://drugs.homeoffice.gov.uk/drugs-laws/misuse-of-drugs-act/>, preuzeto 2. veljače 2010. Kazna za posjedovanje ostalih droga iz ove klase C, osim steroida jest novčana kazna ili kazna zatvora do 2 godine.

⁴⁵ Kažnjiv je i uvoz anaboličkih steroida u zemlju, osim za osobnu uporabu. U slučaju uvoza anaboličkih steroida, počinitelj potpada pod zakonske propise koji reguliraju pitanje uvoza. Medicinska kontrolna agencija dopušta uvoz u zemlju količine dostatne za osobnu uporabu za tri mjeseca. Također zakonski još nije regulirana kolika je to količina dostatna za tromjesečnu uporabu, pa je ovo ostavljeno da izvršna vlast ocjenjuje u svakom pojedinom slučaju..

⁴⁶ <http://services.parliament.uk/hansard/Commons/ByDate/20091210/writtenanswers/part014.html>

5.1. Kaznenopravna odgovornost za pojedina kaznena djela iz Kaznenog zakona⁴⁷

5.1.1. Zloupotreba opojnih droga (čl. 173. KZ)

Uvažavajući zakonodavna rješenja drugih zemalja⁴⁸, prvo moguće kazneno djelo koje bi eventualno došlo u obzir kod zloupotrebe anaboličkih steroida je zloupotreba opojnih droga iz odredbe čl. 173. KZ-a.

Kaznenim djelom zloupotrebe opojnih droga obuhvaćeno je neovlašteno posjedovanje opojnih droga (st. 1.), neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga (st. 2. i 3.) te navođenje drugog na uživanje droge i omogućavanje uživanja droge (st. 5.). Za progon kod zloupotrebe anaboličkih steroida, primjena ove inkriminacije bila bi prihvatljiva iz čitavog niza razloga; prvenstveno jer ovo kazneno djelo u svojim osam stavaka pokriva odgovornost kako osobe koja nabavlja droge, tako i odgovornost svih koji sudjeluju u lancu nabave ili proizvodnje, onih koji potiču na uporabu droge i davanje droge najugroženijim kategorijama npr. djeci i maloljetnicima, te u svom st. 1. eksplicitno kažnjava i samo posjedovanje⁴⁹ opojne droge. Prednost primjene ove inkriminacije nalazimo i u mogućnosti provođenja tzv. posebnih dokaznih radnji predviđenih odredbom čl. 332. Zakona o kaznenom postupku⁵⁰. Naime, u slučaju da je djelo počinjeno od strane više osoba koje su se udružile radi činjenja tih djela ili je počinitelj organizirao mrežu preprodavatelja ili korisnika, moguća je primjena posebnih dokaznih radnji. Međutim, ni kupnja, ni prodaja anaboličkih steroida, kao ni bilo koja radnja navedena u odredbi čl. 173. KZ-a ne može se podvesti pod ovo kazneno djelo. Razlog je jednostavan; objekt radnji iz odredbe čl. 173. su tvari ili pripravci koji su propisom proglašeni opojnim drogama, a anabolički steroidi nisu uvršteni na Popis opojnih droga, psihotropnih tvari i biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga te tvari koje se mogu uporabiti za izradu opojnih droga⁵¹. Čl. 2. Zakona o suzbijanju opojnih droga navodi kako je opojna droga svaka tvar prirodnog ili umjetnog podrijetla, uključivši psihotropne tvari, uvrštena u popis opojnih droga i psihotropnih tvari. Svjetska zdravstvena organizacija dijeli droge na četiri osnovne skupine s obzirom na njihovo djelovanje na središnji živčani sustav i to na: stimulatore, depresore,

⁴⁷ Kazneni zakon, Narodne novine br. 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 51/01., 111/03., 190/03., 105/04., 84/05., 71/06., 110/07 i 152/08., u daljnjem tekstu: KZ.

⁴⁸ Države članice EU možemo podijeliti u tri grupe obzirom na pristup pravnom reguliranju dopinga, prvu grupu čine države koje nisu donijele propise koji uređuju doping; drugu grupu one države koje uređuju doping u okviru nekog šireg zakonskog teksta i treću, one države koje su donijele posebne zakone o borbi protiv dopinga. Više o tome *Šuput, Dejan*, Sankcionisanje dopinga u sportu, ORION- ART, Beograd, 2007., str. 47. i dr.

⁴⁹ Kažnjavanje za neovlašteno posjedovanje manje količine droge za osobnu uporabu predmet je stalnih kritika, u Hrvatskoj je novelom KZ-a iz 2003. godine bilo dekriminalizirano posjedovanje droge za vlastitu uporabu, međutim, novela je ukinuta, u EU zadnjih desetak godina prevladava trend ka dekriminalizaciji posjedovanja droge za osobnu uporabu.

⁵⁰ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine br. 152/08. i 76/09., u daljnjem tekstu: ZKP

⁵¹ Popis opojnih droga, psihotropnih tvari i biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga te tvari koje se mogu uporabiti za izradu opojnih droga, Narodne novine br. 163/04. i 48/05.

halucinogene droge i kanabis. Psihotropni lijekovi definiraju se kao lijekovi koji utječu na raspoloženje i ponašanje, a Svjetska zdravstvena organizacija dijeli ih na: anestetike, anksiolitike i sedative, antipsihotike, antidepressive, analgetike, psihomotorne stimulanse i psihotomimetike.⁵²

Budući da se kod uporabe anaboličkih steroida radi o ponašanju koje za posljedicu u konačnici ima ugrozu ljudskog zdravlja, trebali bismo razmotriti glavu XVIII. KZ-a, u kojoj se reguliraju kaznena djela protiv zdravlja ljudi.

5.1.2. Nesavjesno liječenje (čl. 240. KZ)

O kaznenom djelu **nesvjesnog liječenja** iz čl. 240. st. 1. KZ-a u pravilu bi se moglo raditi kod korištenja anaboličkih steroida od strane sportaša profesionalaca, gdje se njihovo uzimanje vrši pod nadzorom liječnika⁵³. Ovo kazneno djelo čini doktor medicine ili doktor stomatologije koji obavljajući svoju djelatnost ne primjeni mjere za zaštitu bolesnika prema pravilima medicinske struke, ili primjeni očito nepodobno sredstvo ili način liječenja, ili uopće nesavjesno postupi, pa zbog toga prouzroči pogoršanje bolesti ili narušenje zdravlja neke osobe. Prije svega treba ukazati na jedan nedostatak u opisu ovog kaznenog djela. Naime, kao objekt radnje navodi se „bolesnik“, što je pogrešno jer ovo djelo može biti počinjeno kako prema bolesnoj, tako i prema zdravoj osobi. Međutim, sukladno maksimi *falsa nominatio non nocet*, nema razloga zašto ne primijeniti ovu odredbu na bilo koju osobu pod liječničkim tretmanom^{54 55}. Kazneno djelo nesavjesnog liječenja je klasično pravo posebno kazneno djelo (*delictum proprium*)⁵⁶ kojeg može počinuti isključivo doktor medicine ili doktor stomatologije. Kaznjivo je samo nesavjesno postupanje, a to je ono koje je suprotno općeprihvaćenim, odnosno u određenom trenutku dominantnim moralnim i etičkim načelima te pravilima medicinske struke kako pisanim tako i nepisanim⁵⁷. Radnja počinjenja mora se izvršiti u okviru liječničke djelatnosti (ne samo liječenja u užem smislu nego i poduzimanja drugih zdravstvenih mjera). Modaliteti radnje su: neprimjenjivanje mjera za zaštitu bolesnika prema pravilima medicinske struke, primjena očito nepodobnog sredstva ili očito nepogodnog načina liječenja ili uopće nesavjesno

⁵² Rang, H.P., J. Ritter, M. Moore, P. K., Farmakologija, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2006., str. 460.

⁵³ Nije za očekivati da sportaši amateri i osobe koje uzimaju steroide radi poboljšanja izgleda to vrše pod liječničkim nadzorom, ili su takva situacije vrlo rijetke. Tamna brojka oštećenja zdravlja i smrtnih slučajeva se ne može ni blizu predvidjeti kod takvih jer njihovo konzumiranje steroida nije pod liječničkim nadzorom. Braasch, M., Erscheinungsformen und Bekämpfungsmöglichkeiten des organisierten internationalen Handels mit Dopingmitteln, u: Haller, Reinhard, Jehle, Jörg-Martin (ured.), Drogen-Sucht-Kriminalität, Band 111., Neue kriminologische Schriftenreihe der Neuen Kriminologischen Gesellschaft, Forum Verlag Godesberg, 2009., str. 64.

⁵⁴ Turković, K. tako ukazuje kako bi primjerenije bilo u samom članku umjesto pojmom „bolesnik“ koristiti se pojmom „korisnik usluge“ ili „pacijent“, u Novoselec, P., ur., Posebni dio Kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007., str. 259.

⁵⁵ Djelo se može počinuti činjenjem i nečinjenjem.

⁵⁶ Prava posebna kaznena djela su ona kaznena djela kod kojih svojstvo počinitelja utječe na samo postojanje kaznenog djela.

⁵⁷ Turković, K., op. cit. (bilj. 54), str. 258.

postupanje. Dakle, nakon kazuističkog nabiranja tri alternativno predviđena oblika radnje stavljena je generalna klauzula („ili uopće nesavjesno postupaju“). Davanje, odnosno propisivanje anaboličkih steroida od strane liječnika moglo bi se podvesti pod „primjenu očito nepodobnog sredstva“ (jer se ono odnosi na primjenu lijekova, instrumenata, kemijskih supstanci i sl.⁵⁸), a tim više pod pojam „nesavjesnog postupanja“. Obzirom da je ovo djelo kazneno djelo povređivanja⁵⁹, zbog ponašanja liječnika mora nastupiti pogoršanje bolesti ili narušenje zdravlja neke osobe. Kako za postojanje ovog kaznenog djela treba dokazati postupak liječnika (činjenje ili nečinjenje), štetu koja je nastala za zdravlje pacijenta, uzročnu vezu između radnje i posljedice te krivnju liječnika, sasvim je jasno kako bi kazneni postupak protiv ovakvog okrivljenika bio praćen (uvjetovan) iscrpnim medicinskim vještačenjem zdravstvenog stanja „pacijenta“ (korisnika anaboličkih steroida) prije početka konzumiranja steroida i nakon, odnosno nastupom narušenja njegova zdravlja. Ovo kazneno djelo se u st. 1. i 2. može počinuti s namjerom (namjera se sastoji u tome da je liječnik svjestan da postupa na način koji očito odstupa od pravila medicinske struke i to hoće ili pristaje na to⁶⁰), a u st. 3. iz nehaja. U slučaju da zbog konzumiranja anaboličkih steroida dođe do teškog narušenja zdravlja ili prouzročenja smrti jedne osobe ili više osoba, radić će se o teškom djelu protiv zdravlja ljudi iz odredbe čl. 249. KZ-a, odnosno kvalificiranom kaznenom djelu. Imajući u vidu moralna i etička načela medicinske struke vjerujemo da ako i ima slučajeva u kojima liječnici propisuju svojim pacijentima anaboličke steroide⁶¹, tada su oni rijetkost⁶².

5.1.3. Pripravljanje i proizvodnja štetnih sredstava za liječenje (čl. 245. KZ)

Ovo kazneno djelo čini osoba koja kao lijek pripravi ili proizvede radi prodaje ili radi drugog načina stavljanja u promet pripravke ili proizvode koji su štetni za zdravlje ljudi. Stavkom 1. čl. 245. propisan je namjerni, a st. 2. nehajni oblik djela. Smisao inkriminacije djela iz čl. 245. KZ-a jest prvenstveno utvrđivanje

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Kaznena djela povređivanja sastoje se u uništenju ili drugom realnom oštećenju objekta radnje. Novoselec, P., Opći dio kaznenog prava, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 2007., str. 150.

⁶⁰ U praksi će u većini slučajeva biti teško dokazivo da je počinitelj postupao s namjerom, s obzirom na to da je osnovna svrha obavljanja zdravstvene djelatnosti (briga o zdravlju čovjeka) u suprotnosti s bićem toga kaznenog djela. Babić, T., Roksandić, S., Osnove zdravstvenog prava, Tipex, Zagreb, 2006., str. 193.

⁶¹ Naravno da je ovdje riječ o propisivanju anaboličkih steroida kada nema medicinske indikacije ili propisivanju veće doze od one koja je potrebna za liječenje.

⁶² Pred Zemaškim sudom u Berlinu proglašen je krivim i osuđen na osamnaest mjeseci zatvora uvjetno dr. M. Höppner, glavni liječnik Istočnonjemačke sportske federacije i voditelj medicinskog tima unutar nje za nanošenje teške tjelesne ozljede dopingom. Prema optužnici sportašice koje su uzimale anaboličke steroide pretrpjele su čitav niz negativnih popratnih efekata uzimanjem ovakvih sredstava. Cit. prema Pajčić, M., Petković, T., Doping i kaznenopravna odgovornost, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 3/2008., str. 570., 571.

odgovornosti proizvođača lijekova⁶³, odnosno farmaceutskih kompanija⁶⁴ za prodaju i stavljanje u promet pripravaka koji su štetni za zdravlje ljudi, dakle mimo zakonom utvrđene procedure. U Republici Hrvatskoj Zakon o lijekovima i medicinskim proizvodima⁶⁵ regulira pripremu i stavljanje u promet lijekova i medicinskih proizvoda. Zakon o lijekovima i medicinskim proizvodima u odredbi čl. 2. t. 1. definira lijek kao tvar ili mješavinu tvari namijenjenu liječenju ili sprječavanju bolesti kod ljudi te svaku tvar ili mješavinu tvari koja se može primijeniti na ljudima u svrhu obnavljanja, ispravljanja ili prilagodbe fizioloških funkcija ili postavljanja medicinske dijagnoze.

Budući da su anabolički steroidi štetni za zdravlje ljudi osim kada se koriste u terapijske svrhe pod liječničkim nadzorom, moguća je i primjena ove inkriminacije. Obzirom na velik novac koji se pribavlja na ovaj način, ne samo da je na temelju odredbe st. 3. moguće, dapače obvezno oduzimanje proizvoda i sredstava za proizvodnju, već je, temeljem odredbe čl. 82. KZ-a moguće oduzimanje imovinske koristi. Jednako kao i kod kaznenog djela nesavjesnog liječenja, u slučaju nastupa teške tjelesne ozljede ili teškog narušenja zdravlja ili prouzročenja smrti jedne osobe ili više osoba, radit će se o kvalificiranom kaznenom djelu, odnosno teškom kaznenom djelu protiv zdravlja ljudi iz odredbe čl. 249. KZ-a.

5.1.4. Nesavjesno postupanje pri pripravljanju i izdavanju lijekova (čl. 246. KZ)

Kazneno djelo nesavjesnog postupanja pri pripravljanju i izdavanju lijekova iz čl. 246. KZ-a je tzv. ljekarničko, farmaceutsko kazneno djelo.⁶⁶ Za razliku od kaznenog djela pripravljanja i proizvodnje štetnih sredstava za liječenje, ovo djelo je, bez sumnje *delictum proprium*. Naime, za to kazneno djelo mogu odgovarati samo osobe koje imaju status ljekarnika ili druge osobe ovlaštene za pripravljanje ili izdavanje lijekova za uporabu u medicini. Stavkom 1. propisano je počinjenje ovog kaznenog djela s namjerom, a stavkom 2. nehajno počinjenje. Ovo kazneno djelo je prema konstrukciji delikt konkretnog ugrožavanja; inkriminira se nesavjesno postupanje pri pripremi ili izdavanju lijekova, ali se istovremeno traži i posljedica, tj. nastup opasnosti za zdravlje neke osobe i tek tada je djelo dovršeno⁶⁷. Jednako kao što se u opisu kaznenog djela nesavjesnog liječenja upućuje na pravila medicinske struke, tako se kod ovog djela upućuje na pravila farmaceutске struke, što ukazuje na djelomični blanketni karakter ovog djela⁶⁸. Glede radnje počinjenja, ovdje bi se moglo raditi o tome da lijek nije napravljen u propisanom

⁶³ Više o „otrovnim kuhinjama“ i „dvorišnim laboratorijima“ u Poljskoj, Češkoj, Rusiji i Kini, *Braasch, M.*, (bilj. 53), str. 69.

⁶⁴ Međutim, ovo kazneno djelo je *delictum communium*, dakle, može ga počiniti svatko.

⁶⁵ Zakon o lijekovima i medicinskim proizvodima, Narodne novine br. 121/03 i 177/04.

⁶⁶ *Bačić, F., Pavlović, Š.*, Komentar Kaznenog zakona, Organizator, Zagreb, 2004., str. 866.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Iako zakon kaže samo „... protivno pravilima svoje struke“, sasvim je jasno da je riječ o pravilima farmaceutске struke.

omjeru ili količini, prema liječničkom nalogu, uz uvažavanje farmakoloških normi za pripremu i sastav lijeka, odnosno za količinu; ili da je izdan drugi lijek umjesto onog određenog po liječniku, kada po pravilima struke zamjena nije dopuštena⁶⁹. Dakle, za ovo kazneno djelo bi mogao odgovarati ljekarnik, odnosno druga osoba ovlaštena za pripravljanje i izdavanje lijekova koji bi izdao anaboličke steroide kao lijek premda ih liječnik nije prethodno propisao ili koji bi pripremio i izdao veću količinu anaboličkih steroida od propisanog omjera ili količine.

5.1.5. Izdavanje i uporaba neistinite liječničke ili veterinarske svjedodžbe (čl. 316. KZ)

Kod razmatranje eventualne odgovornosti prilikom zlouporabe anaboličkih steroida moramo razmotriti i kazneno djelo izdavanja i uporabe neistinite liječničke ili veterinarske svjedodžbe iz odredbe čl. 316. KZ-a. Ovo kazneno djelo je klasični „*delictum proprium*“, odnosno može ga počiniti samo doktor medicine, doktor stomatologije ili veterinar koji izda neistinitu liječničku ili veterinarsku svjedodžbu⁷⁰. Domet ovog kaznenog djela je vrlo sužen jer se odnosi samo na liječnike i veterinare koji imaju svoje privatne ordinacije, tj. koji nemaju svojstvo službene ni odgovorne osobe⁷¹.

Najčešći slučajevi izdavanja neistinite liječničke svjedodžbe su neistiniti prikaz zdravstvenog stanja pregledanog čovjeka, svjesno navođenje netočne dijagnoze, uzroka bolesti ili njezina tijeka (dakle, radi se prvenstveno o kriminaliziranju nekih nesavjesnih ponašanja liječnika koja mogu imati koruptivno značenje⁷²). Znači, za ovo kazneno djelo bi mogli odgovarati prije svega liječnici koji „pacijentu“ namjerno postave netočnu dijagnozu kako bi mu na takav način omogućili konzumiranje anaboličkih steroida. Ukoliko bi pod pojam „liječničke svjedodžbe“ podveli i izdavanje recepata za lijek, tada bi temeljem ovog kaznenog djela (st. 1.) mogao odgovarati svaki onaj liječnik koji kao lijek propiše anaboličke steroide, iako zna da za to nema medicinskih indikacija. Nadalje, obzirom da st. 2. inkriminira uporabu liječničke (odnosno veterinarske) svjedodžbe, iako počinitelj zna da je ona neistinita, možemo zaključiti da bi za počinjenje kaznenog djela iz čl. 316. st. 2. KZ-a odgovarali i korisnici steroida. Budući da se ovo kazneno djelo može počiniti samo s namjerom, u postupku je potrebno dokazati da je počinitelj svjestan da izdaje neistinitu liječničku ili veterinarsku svjedodžbu, odnosno, treba dokazati svijest o uporabi neistinite liječničke ili veterinarske svjedodžbe.

5.1.6. Nedoželjena proizvodnja (čl. 296. KZ) i nedoželjena trgovina (čl. 297. KZ)

Unajvećem broju slučajeva kada korisnici dolaze do steroida putem preprodavača ne bi se moglo raditi niti o jednom od prethodno navedenih kaznenih djela. U

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Riječ je o jednom obliku intelektualnog falsifikata, odnosno unošenju neistinitog sadržaja u ispravu.

⁷¹ Tako *Novoselec, P.*, op. cit. (bilj. 59), str. 376.

⁷² *Bačić, F., Pavlović, Š.*, op. cit. (bilj. 66), str. 1095.

tim slučajevima u obzir dolaze jedino kaznena djela **nedozvoljene trgovine** iz čl. 297. KZ-a i ukoliko bi počinitelji steroide sami proizvodili ili prerađivali (što je u Republici Hrvatskoj mala vjerojatnost prvenstveno radi opreme koju zahtijeva takva proizvodnja) **nedozvoljene proizvodnje** iz čl. 296. KZ-a. Ova kaznena djela su klasična „*formalna supsidijarna kaznena djela*“, jer unutar svojih dispozicija predviđaju da se će se primjenjivati samo u onim slučajevima kada radnjom opisanom u njima nije ostvareno obilježje nekog drugog kaznenog djela, dakle za njih vrijedi primjena načela *lex primaria derogat legi subsidiariae*. Ako bi takve osobe svoju robu prenosile iz inozemstva u Republiku Hrvatsku moglo bi se raditi o kaznenom djelu izbjegavanja carinskog nadzora iz čl. 298. KZ-a.

Što se tiče kaznenog djela nedozvoljene trgovine iz čl. 297. KZ-a, ono bi svojim bićem pokrivalo preprodavače anaboličkih steroida (...neovlašteno prodaje..), kao i korisnike (...kupuje..), ukoliko se složimo da su anabolički steroidi „predmeti, odnosno roba čiji je promet zabranjen ili ograničen“⁷³. Naime, navedeni pripravci se ne mogu legalno nabaviti bez liječničkog recepta, stoga je njihov promet zasigurno ograničen⁷⁴. Samo djelo bi bilo dovršeno trenutkom primopredaje, a radi o tzv. „*deliktu susretanja*“⁷⁵. Važno je napomenuti da je odredbom čl. 297. st. 2. KZ-a propisano obvezno oduzimanje predmeta i roba nedozvoljene trgovine.

5.1.7. Izbjegavanje carinskog nadzora (čl. 298. KZ)

Odredbom čl. 298. st. 1. KZ inkriminirano je prenošenje veće količine robe ili stvari velike vrijednosti preko carinske crte izbjegavajući mjere carinskog nadzora, a st. 3., prenošenje robe čija su proizvodnja ili promet ograničeni ili zabranjeni. Kada bi se preko carinske crte prenosila veća količina anaboličkih steroida ili veća vrijednost istih⁷⁶, djelo bi se moglo označiti po st. 1., a obzirom da je riječ o pripravcima čija je proizvodnja i promet ograničen, moguće je djelo označiti i po st. 3. Ovdje je potrebno posebno se osvrnuti na odredbu st. 4. navedenoga članka jer je njome propisano kažnjavanje organizatora grupe ili osoba za počinjenje kaznenog djela iz st. 3. To je osobito važno jer bi u slučaju organiziranja grupe⁷⁷,

⁷³ Kazneno djelo nedozvoljene trgovine naime čini tko neovlašteno kupuje, prodaje ili razmjenjuje predmete ili robu čiji je promet zabranjen ili ograničen ako time nije počinjeno neko drugo kazneno djelo za koje je propisana teža kazna.

⁷⁴ Kod kaznenog djela nedozvoljene trgovine objekt radnji su „predmeti ili roba čiji je promet zabranjen ili ograničen“, dok su kod kaznenog djela nedozvoljene proizvodnje objekt radnji „predmeti ili roba čija je proizvodnja zabranjena“.

⁷⁵ Delikti susretanja su kaznena djela kod kojih sudionici imaju različite uloge, ali se njihovi interesi susreću. U tim slučajevima pitanje tko je počinitelj ne stvara poteškoće jer je to jasno vidljivo iz opisa kaznenog djela, upitno je, međutim, može li se osoba čije je sudjelovanje nužno, a koja se ne smatra počiniteljem smatrati poticateljem ili pomagateljem. *Novoselec, P.*, op. cit. (bilj. 59), str. 352., 353.

⁷⁶ 2002. godine belgijska policija je zaplijenila 550 kg anaboličkih steroida iz Velike Britanije u vrijednosti od oko 137 milijuna eura. Prema izvještaju *Donatia* godišnja količina anaboličkih steroida za dvadeset država je 700 tona te se smatra da danas oko 15,5 milijuna ljudi koristi doping, a najviše anaboličke steroide. *Braasch, M.*, op. cit. (bilj. 53), str. 67., 68.

⁷⁷ Sukladno odredbi čl. 89. t. 22. KZ-a, grupa ljudi su najmanje tri osobe koje su povezane radi trajnog ili povremenog činjena kaznenih djela, pri čemu svaka od tih osoba daje svoj udio u počinjenju kaznenog djela. Sukladno odredbi čl. 89. t. 20. i 21. KZ-a, više osoba je najmanje dvije osobe ili više njih, dok je skupina ljudi najmanje pet osoba ili više njih.

za progon ovog kaznenog djela, sukladno odredbi čl. 21. st. 1. t. 5. Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta⁷⁸ bio nadležan Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. Prilikom obrade bi se mogle primjenjivati posebne dokazne radnje predviđene čl. 332. ZKP-a. Stavkom 6. čl. 298. KZ-a propisano je obvezno oduzimanje robe koja je predmet temeljnog oblika kaznenog djela izbjegavanja carinskog nadzora, međutim, zakonodavac je učinio propust ne propisavši obvezno oduzimanje robe čija su proizvodnja ili promet ograničeni ili zabranjeni. Za zaključiti je da se očigledno radi o previdu jer je kod nedozvoljene trgovine odredbom čl. 297. st. 2. KZ-a propisano obvezno oduzimanje.

5.2. Ubrojivost, poticanje i pomaganje kod uporabe anaboličkih steroida

Izučavanje zlouporabe anaboličkih steroida ukazalo nam je specifičnosti kod pojedinih instituta općeg dijela kaznenog prava koje zaslužuju da se njima nešto detaljnije bavimo (naravno, uz ograničenje opsega ovoga rada). Riječ je o ubrojivosti, poticanju i pomaganju.

5.2.1. Ubrojivost

Ubrojivost je sposobnost za krivnju i ujedno njezin prvi sastojak. Naime, sukladno odredbi čl. 39. KZ-a kriv je za kazneno djelo počinitelj koji je u vrijeme počinjenja djela bio ubrojiv, koji je postupao s namjerom ili iz nehaja, kad je zakonom propisano kažnjavanje i za taj oblik krivnje, a bio je svjestan ili je bio dužan i mogao biti svjestan da je njegovo djelo zabranjeno. Prema hrvatskom kaznenom pravu, **neubrojiva osoba**⁷⁹ nije kriva i prema njoj se ne može primijeniti kaznenopravna sankcija, već se ista može smjestiti u psihijatrijsku ustanovu (čl. 40. st. 1. KZ-a). Počinitelj koji je u vrijeme počinjenja kaznenog djela bio **smanjeno ubrojiv u znatnoj mjeri** može se blaže kazniti, ako do smanjene ubrojivosti nije došlo samoskrivljeno (čl. 42. KZ-a), a počinitelj koji se svojom krivnjom doveo u stanje u kojem nije mogao shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogao vladati svojom voljom uporabom alkohola, droga ili drugim sredstvima, ako je u vrijeme kad se dovodio u takvo stanje kazneno djelo što ga je počinio bilo obuhvaćeno njegovom namjerom ili je glede tog kaznenog djela kod njega postojao nehaj, a zakon propisuje kažnjivost i za taj oblik krivnje, **ne smatra se neubrojivim** (čl. 41. KZ-a). Kao što je već spomenuto, najčešća psihička promjena do koje može

⁷⁸ Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine br. 76/09., Čl. 21. st. 1. t. 5.: Ured obavlja poslove državnog odvjetništva u predmetima kaznenih djela udruživanja za počinjenje kaznenih djela iz članka 333. KZ, uključujući pri tome sva kaznena djela koja je počinila ta grupa ili zločinačka organizacija, osim za kaznena djela protiv Republike Hrvatske i oružanih snaga.

⁷⁹ Neubrojiva je osoba koja u vrijeme ostvarenja zakonskih obilježja kaznenog djela nije bila u mogućnosti shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvitka ili neke druge teže duševne smetnje (čl. 40. st. 2. KZ).

doći uslijed intenzivnog uzimanja velikih količina steroida, a koja ponekad prelazi u poremećaj, jest veliki porast agresivnosti⁸⁰. U američkoj pravnoj teoriji su bila iznesena i neka mišljenja da bi proučavanje psihijatrijskih učinaka uzimanja anaboličkih steroida moglo na kraju dovesti do toga da navedene posljedice budu razlog isključenja ili smanjenja krivnje. Tretirajući dobrovoljno uzimanje anaboličkih steroida na isti način kao i dobrovoljnu alkoholnu intoksikaciju, moglo bi se uzimanje steroida iskoristiti za negiranje posebne namjere koja se traži za određena kaznena djela⁸¹.

Prikaz kaznenih postupaka pred sudovima u SAD-u u kojima je kao argument obrane zabilježeno pozivanje na navedene psihičke posljedice uzimanja steroida donosi Reddig⁸². Prvi takav slučaj bio je *People v. Barker*⁸³ u kojemu je vještak obrane utvrdio da okrivljenik boluje od organskog poremećaja raspoloženja uzrokovanog prekomjernom uporabom anaboličkih steroida⁸⁴. Okrivljenik, koji je uzimao dnevnu dozu steroida koja je bila pet do dvadeset puta viša od normalne, neuspješno se pozivao na neubrojivost koja bi proizlazila iz uporabe steroida. Sud je smatrao da okrivljenik nije uspio dokazati svoju neubrojivost te ga je proglasio krivim. U slučaju *People v. Brand*, okrivljenik je tražio obnovu postupka pozivajući se na novootkrivene dokaze koji su se sastojali u člancima o uporabi steroida te mentalnim poremećajima koji proizlaze iz njihovog uzimanja. Na raspravi, okrivljenik nije otkrio ni svom branitelju ni vještaku da koristi steroide. Tijekom suđenja, dokazi su upućivali da je okrivljenik uzimao testosteron kao lijek za seksualnu disfunkciju. Sud je, odlučujući je li riječ o novootkrivenom dokazu, uzeo u obzir članke o posljedicama uporabe anaboličkih steroida i dopis liječnika u kojem tvrdi da tretman testosteronom može doprinijeti psihijatrijskim simptomima kakve ima okrivljenik. No, ipak je zauzeo stav da nema dovoljno dokaza koji bi pokazali da je okrivljenik uzimao steroide u tolikim količinama. Sud je pojasnio da „činjenica da uporaba steroida općenito može biti jedan od suuzroka nasilnog ponašanja kod nekih ljudi, sama za sebe, bez drugih dokaza, nije dovoljna kao dokaz“. Na suđenju nije bilo provedeno vještačenje koje bi dokazalo da je okrivljenikovo korištenje steroida povezano s njegovom sposobnošću postupanja s određenom namjerom. U slučaju *People v. Boblett*, okrivljenik je tvrdio da uzima steroide dulje vrijeme te se branio neubrojivošću nastalom kao posljedicom uzimanja steroida. Sud je uputio porotu o intoksikaciji u pogledu korištenja steroida od strane okrivljenika. Vještak obrane je u svom mišljenju naveo da okrivljenik ima „organski mentalni poremećaj izazvan psihoaktivnim supstancama koji može uzrokovati nesposobnost procjene prirode, obilježja i posljedica vlastitog ponašanja“. Vještak optužbe je naprotiv ustvrdio

⁸⁰ Reddig, N., op. cit. (bilj. 11), str. 1650.-1651. Cit. prema: Burge, J., op. cit. (bilj. 3), str. 37.

⁸¹ Ibid. str. 1653.

⁸² Ibid. str. 1653.-1655.

⁸³ No. 89 CA004666 (Ohio Ct. App. May 30 1990) (LEXIS, state library, (Ohio file), *dismissed*, 55 Ohio St. 3d 713, 563 N.E. s d 722 (1990).

⁸⁴ Dr. David Lawrence Katz, psihijatar Harvard Medical School i Duke University School of Medicine

da okrivljenik ne boluje od psihičke bolesti ili poremećaja, ali je naveo da bi „uzimanje ekstremnih doza steroida moglo prouzročiti paranoidne postupke“.

Koliko nam je poznato, u našoj sudskoj praksi nije zabilježeno da se neki okrivljenik pozivao na neubrojivost ili smanjenu ubrojivost zbog uporabe anaboličkih steroida. Kada bi svoju obranu i temeljio na istome, u pravilu bi se radilo o samoskrivljenoj neubrojivosti⁸⁵, međutim, tada se javlja problem dokazivanja je li počinitelj u vrijeme kada se dovodio u stanje neubrojivosti kazneno djelo što ga je počinio obuhvatio namjerom, odnosno nehajem.

5.2.2. Poticanje i pomaganje

Držimo važnim posebno ukazati na problem poticanja sportaša na konzumaciju anaboličkih steroida od strane njihovih trenera (6 % korisnika steroida izjavilo je da su ih njihovi treneri potaknuli na konzumaciju, većina trenera direktno ne proklamira korištenje anaboličkih steroida, ali sportaši česte napomene da „dobiju koju kilu“ mogu protumačiti kao poticanje trenera na korištenje anaboličkih steroida⁸⁶). Prema američkom Zakonu o kontroli anaboličkih steroida iz 1990. godine kazna za nagovaranje ili poticanje za nezakonito posjedovanje ili uporabu anaboličkih steroida je novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Ako je „žrtva“ mlađa od osamnaest godina, može se izreći kazna zatvora do pet godina. Prema našem KZ-u poticanje kažnjivo samo ako je počinjeno s namjerom i u tom slučaju, poticatelj se kažnjava kao da je sam počinio djelo (čl. 37. KZ-a). Glede pomaganja, kažnjava se namjerno pomaganje, a počinitelj će se kazniti kao da je djelo sam počinio ili se može blaže kazniti (čl. 38. st. 1. KZ-a).

6. ZAKLJUČAK

“Steroidi utječu na izgled, sposobnosti (snagu, moć, brzinu) i psihički stav. Mogu te učiniti većim, jačim, bržim i agresivnijim. Sve se ove vrijednosti u današnjem društvu cijene više nego ikad prije, one donose poštovanje, moć a ponekad i financijske nagrade. Stoga ne iznenađuje da nekoliko poruka dnevno koje ističu da treba kazati ne steroidima imaju malo utjecaja i ne čine doslovno ništa da bi odvrtili od njihove uporabe u usporedbi s tisućama pozitivnih poruka i prevladavajućim odobravanjem društva kao cjeline”⁸⁷.

Navedeni citat jasno pokazuje da je naglo povećanje rasprostranjenosti uporabe anaboličkih steroida u nemedicinske svrhe barem u određenoj mjeri i posljedica kompetitivnosti današnjeg društva, te ujedno objašnjava teškoće u suzbijanju zlouporabe njihovog korištenja.

Istraživanja pokazuju da u svijetu oko 15,5 milijuna ljudi koristi doping (najviše anaboličke steroide), što ukazuje da propisi o zabrani korištenja anaboličkih

⁸⁵ I to samo kada bi se dokazalo da je uporaba anaboličkih steroida dovela do neubrojivosti.

⁸⁶ Ibid. str. 1666.

⁸⁷ *Wright, James E.*, Flex Seminar: Anabolic Steroids, The Real Story, FLEX, svibanj 1993., Cit. prema: *Burge, J.*, op. cit. (bilj. 3.), str. 33.-60.

steroida od strane profesionalnih sportaša nisu dovoljni za zaštitu zdravlja budući da je sve veći broj rekreativnih sportaša, osobito bodybuildera koji koriste ove supstance. Problem anaboličkih steroida u Hrvatskoj izvan kruga profesionalnih sportaša srećom nije ni blizu toliko velik kao primjerice u SAD-u jer hrvatsko društvo nije (još uvijek) ni blizu tako natjecateljski ustrojeno kao američko. No, estetski imperativi *atraktivnog* izgleda, koji u suvremenom društvu bivaju sve veći, doprinose širenju uporabe anaboličkih steroida među mlađom muškom populacijom.

Proučavanje aktualnog hrvatskog zakonodavstva dovodi do zaključka da se protiv zlouporaba u korištenju steroida možemo boriti putem prekršajnog, ali i kaznenog prava. Korištenje steroida u profesionalnom sportu je, budući se radi o obliku dopinga, prekršaj prema Zakonu o športu iz 2006. godine⁸⁸. Međutim, korištenje steroida izvan profesionalnog sporta, dakle upravo kod onih koji ih sve više konzumiraju, rekreativnih sportaša, ne predstavlja prekršaj, niti kazneno djelo. Naime, Kazneni zakon, ni posebno kazneno zakonodavstvo ne predviđaju posebno kazneno djelo korištenja, posjedovanja, proizvodnje ili prodaje anaboličkih steroida, u sportu ili izvan sporta. Stoga smo nastojali utvrditi ima li mogućnosti da se neko od postojećih kaznenih djela primjeni radi progona ovakvih radnji ili sličnog ponašanja kada su predmet istih anabolički steroidi. Pri tome smo naše istraživanje ograničili na kaznena djela zlouporabe opojnih droga, nesavjesnog liječenja, pripravljanja i proizvodnje štetnih sredstava za liječenje, nesavjesnog postupanja pri pripravljanju i izdavanju lijekova, izdavanja i uporabe neistinite liječničke ili veterinarske svjedodžbe, nedozvoljene proizvodnje, nedozvoljene trgovine, izbjegavanja carinskog nadzora (ovim nije zatvoren krug mogućih kaznenih djela) i utvrdili da je kod svih nabrojanih kaznenih djela moguć progon zbog zlouporabe anaboličkih steroida, osim kod zlouporabe opojnih droga.

Iako smo svjesni štetnosti za zdravlje zbog zlouporabe anaboličkih steroida i nije nam cilj umanjiti je ili zanemariti, zalažemo se za usmjeravanje kaznenih progona više prema proizvođačima i preprodavačima ovih sredstava prije nego li prema krajnjim korisnicima. Isto tako, puno više napora treba uložiti u edukaciju o posljedicama korištenja anaboličkih steroida.

ANABOLIC STEROIDS AS OBJECT OF REGULATION IN CRIMINAL LAW

For many years athletes have used anabolic steroids, but today unaware of the risks associated with anabolic steroids use, there are more and more non-athletes, even adolescents that are ingesting steroids at an alarming rate. Steroid users strive for goals which society views as positive: achieving success, winning and improving their physical appearance.

⁸⁸ Čl. 87. Zakona o športu, Narodne novine br. 71/06.

In the introduction, the concept of anabolic steroids and its impact on the body is articulated. Then, the extent of anabolic steroids use and the most common ways of its acquiring is considered. Next is the concise comparative overview of criminal law regulation concerning anabolic steroids in the USA and the UK, the states which have first detected the great dangerous of anabolic steroids use and have decided to incriminate it. At the end, the criminal law responsibility for use, posses, production or sale of anabolic steroids in Croatian positive criminal law is considered. The paper showed that there is no special criminal offence for use, posses, production or sale of anabolic steroids, but one can be prosecuted and charged guilty for these acts on the base of several actual criminal offences in Croatian Criminal Law Act.

Key words: *anabolic steroids, criminal law, criminal law responsibility, sport, doping.*